

Marcin Wojdat

STOSOWANIE METODY SOCJOMETRYCZNEJ W DRUŻYNIE HARCERSKIEJ

Warszawa 1998 r.

NAKLADEM ŚRÓDMIEJSKIEGO HUFCA HARCERZY

**Rysunek na okładce
wykonała Katarzyna
Sterzycka „KAT”.
Nakład 10 egz.
Wydano
nakładem
Śródmiejskiego
Hufca Harcerzy**

Metoda socjometryczna.

Metoda socjometryczna polega na mierzeniu „odległości”, dystansu między jednostkami tworzącymi małą grupę, pozwala:

- ustalić nastawienia wobec siebie członków jakiegokolwiek względnie trwałej, a jednocześnie liczebnie niewielkiej zbiorowości społecznej. Za jej pomocą można ustalić niektóre cechy grupy (np. spistość, zwartość, integrację). Inaczej mówiąc, pozwala ona określić, jak przedstawiają się społeczne układy (np. sympatii bądź antypatii, chęci lub niechęci do wspólnego działania, skłonności do wzajemnej pomocy czy też szkodenia sobie) między członkami danej zbiorowości,
- wskazać, jak dalece poszczególne osoby są popularne w grupie (w tym także takie, które są najbardziej, a które najmniej popularne),
- określić, kto nie jest w ogóle wybierany bądź nawet jest odrzucony, czyli kto znajduje się na peryferiach grupy,
- wykryć funkcjonujące w ramach badanej zbiorowości podgrupy,
- stwierdzić zmiany (oraz ich kierunek) zachodzące w grupie.

Wyniki badań socjometrycznych dają się łatwo przedstawić graficznie, w postaci socjogramu. Ale użyteczność tej metody na terenie socjologii ogranicza się do niewielkiego obszaru badawczego, do niektórych problemów dotyczących małych grup. Szersze zastosowanie natomiast znajduje ta metoda w badaniach z zakresu psychologii społecznej i pedagogiki.

Najczęściej stosowanymi sposobami zbierania danych są: rozprowadzanie wśród badanych kwestionariusza socjometrycznego w formie ankiety, przeprowadzenie wywiadu według tego rodzaju kwestionariusza oraz poczynienie obserwacji kontrolowanej, tj. Z użyciem odpowiednio przygotowanej listy pytań, na które musi obserwator udzielić odpowiedzi na podstawie dostrzeżonych zachowań członków grupy.

Zastosowanie **techniki ankietowej** bądź **wywiadu kwestionariuszowego** pozwala w stosunkowo bardzo krótkim czasie zdobyć obraz relacji zachodzących między członkami grupy. Jednakże należy założyć, że owe dane będąc werbalnymi deklaracjami, nie są wystarczająco miarodajną podstawą do wnioskowania o rzeczywistych układach. W związku z wyżej wymienionymi mocnymi i słabymi stronami poszczególnych technik, stosuje się równocześnie obserwację i wywiad albo obserwację i ankietę. Bez względu na wybraną technikę, badania socjometryczne pozwalają jedynie na uchwycenie prostych relacji między ludźmi. Tylko w niewielkim zakresie stwarzają one możliwość poznania motywów odrzucania bądź wybierania poszczególnych osób. Inaczej mówiąc, umożliwiając odpowiedź np. kto kogo lubi a nie na to, dlaczego i za co lubi bądź nie lubi.

Obserwacja, w odróżnieniu od dwóch pozostałych sposobów, stwarza możliwości zarejestrowania różnorodnych zachowań poszczególnych osób względem siebie, np. treść wypowiedzi w połączeniu z okolicznością, w jakiej ją wysłowiono, emocjonalne zabarwienie wypowiedzi, mimika twarzy i gestykulacja jej towarzysząca oraz wiele innych niewerbalnych form komunikowania się bądź przejawiania swoich nastawień względem innych ludzi. Jednakże posłużenie się obserwacją, tak, aby przyniosła one oczekiwany rezultat łączy się z wieloma utrudnieniami (np. obserwator musi przebywać na co dzień w danej zbiorowości, a przy tym zachowywać się tak, by nie

zakłócić „normalności”, tj. tego co zwykle ma miejsce w stosunkach międzyludzkich).

Zanim przedstawię schemat postępowania badawczego, charakterystycznego dla metody socjometrycznej, zapoznam Was ze znaczeniem podstawowych pojęć, którymi posługuje się badacz metodę tę stosujący. I tak: przejawianą przez daną jednostkę chęć obcowania z inną osobą nazywamy wyborem, zaś tendencję do unikania z nią kontaktów - odrzuceniem. Ogół jednostek, które objęte zostały badaniami określamy mianem populacji badanej. Podaną w ankiecie czy w kwestionariuszu wywiadu sytuację społeczną, w której dana osoba chciałaby albo nie chciałaby być z inną konkretną osobą oznaczamy terminem „kryterium socjometrycznego” (bądź „kryterium wyboru - odrzucenia”, bądź sytuacji socjometrycznej”).

W kryterium socjometrycznym powinno się jasno przedstawiać rodzaj aktywności, w której badany chciałby albo nie chciałby znaleźć się razem. Ponadto podana sytuacja powinna być dostosowana do możliwości wyobrazeniowych badanej populacji. Tak więc np. dzieci w wieku dziesięciu lat można pytać, z kim chciałyby siedzieć w ławce, ale nie o to, z kim chciałyby pracować, gdyby włączono je do zespołu badań naukowych, mających na celu określenia wpływu przebywania w warunkach nieważkości na zdolność prokreacyjną kosmonautów. O to można pytać pracowników instytutu naukowego, jeśli zamierzamy rozpoznawać strukturę tej zbiorowości.

W zależności od celu badań, można wprowadzić jedno bądź więcej kryteriów. Zazwyczaj w jednym pomiarze wprowadza się trzy kryteria wyboru.

Kryterium socjometrycznemu można nadać formę nastawioną na pomiar wyborów pozytywnych (np. „Z kim chciałbyś przygotować uroczystość szkolną?”) bądź na pomiar wyborów negatywnych, tzw. odrzuceń („Z kim nie chciałbyś

pracować nad przygotowaniem uroczystości szkolnej?”), bądź na wykrzycie „pominięcia”, tj. niebranie pod uwagę danej osoby.

Oprócz sprecyzowania kryteriów, w tej lub innej formie, trzeba określić liczbę wyborów, tj. podać, ile osób ma wskazać badany, z którymi chciałby, czy też z którymi nie chciałby znaleźć się w przedstawionej sytuacji.

Informacja o powyższych sprawach może być podana uczestnikowi (lub uczestnikom) badań w formie ustnej bądź pisemnej. Najczęściej stosuje się obie naraz, by tym sposobem ułatwić respondentowi właściwy odbiór instrukcji.

Zasadnicza faza badania rozpoczyna się więc od przedstawienia sytuacji stanowiącej kryterium socjometryczne. Następnie rozdaje się kartki zawierające pełną listę badanej populacji. W dalszej kolejności stawia się pytanie socjometryczne, określa rodzaj i liczbę wyborów, które każdy z badanych ma dokonać spośród osób umieszczonych na liście. Każda kartka, którą posługuje się badany, musi być przez niego podpisana. Chodzi bowiem o to, aby badacz wiedział kto wyborów dokonywał. Jest rzeczą zrozumiałą, iż winien on zapewnić badanych, że kartki nie będą udostępnione nikomu spośród badanych. Dlatego też, jest lepiej gdy badanie jest przeprowadzane przez osobę nie związaną bezpośrednio z drużyną. Zapobiega to ewentualnym zniekształceniom badania spowodowanych przez oddziaływanie autorytetów funkcyjnych. Po zebraniu wypełnianych kartek przystępuje się do analizy informacji w nich zawartych. Za podstawę do wnioskowania przyjmuje się następujące zasady, nazywane definicjami operacyjnymi pozycji socjometrycznej¹:

---

¹ Powyższe zasady podają za: S. Nowak, Metody badań socjometrycznych, s. 489.

- jeżeli jednostka A wybierze jednostkę B, to A znajduje się stosunkowo bliżej B (w przestrzeni dwuwymiarowej) niż innych jednostek, które A mógł wybrać ale tego nie uczynił,
- jeżeli A odrzuca B, to znajduje się stosunkowo dalej od niego,
- jeżeli A wybiera B, a B wybiera A, to A oraz B są bliżej siebie, niż gdyby nastąpił tylko wybór A przez B, bądź B przez A,
- jeżeli dopuszcza się różne stopnie preferencji, to obowiązują następujące zasady: im silniejsza chęć kontaktu, tym mniejsza odległość (tj. pierwsze wybory są bliższe, drugie nieco dalsze itd.) oraz im silniejsza chęć unikania kontaktów, tym większy dystans.

Jeżeli badania były nastawione na ustalenie wszystkich trzech wariantów możliwego stosunku jednej osoby do drugiej (tj. pozytywnego, negatywnego i obojętnego), to między konkretnymi dwiema jednostkami mogą zaistnieć następujące typy układów:

Typ I: A wybiera B i B wybiera A. Jest to obustronny wybór, który można symbolicznie wyrazić w formie zapisu: $A \longrightarrow B$, gdzie strzałka z linią ciągłą symbolizuje kierunek wyboru.

Typ II: A odrzuca B i B odrzuca A. Stanowi to obustronne odrzucenie

$(A \longleftarrow B)$, gdzie strzałka z linią przerywaną symbolizuje kierunek odrzucenia, tj. wyboru negatywnego.

Typ III: A wybiera B, ale B odrzuca A ($A \overrightarrow{\hspace{1cm}} B$).

Typ IV: A wybiera B, ale B pomija A ($A \overrightarrow{\hspace{1cm}} B$), gdzie brak strzałki od B do A oznacza pominięcie A przez B.

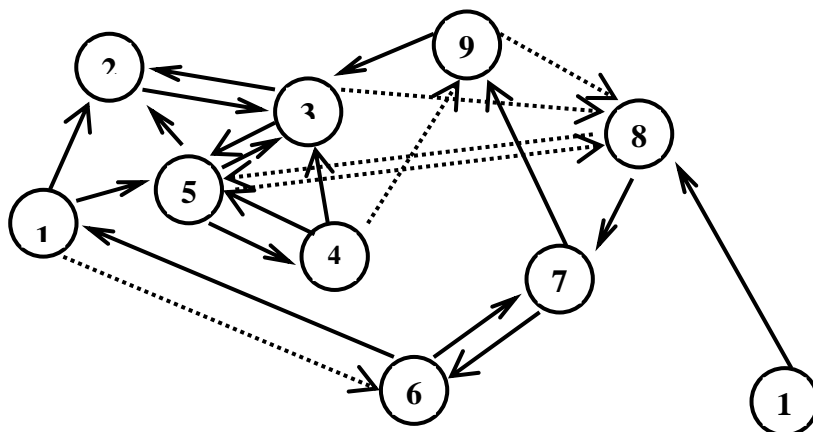
Typ V: A odrzuca B, ale B wybiera A ($A \overleftarrow{\hspace{1cm}} B$).

Typ VI: A odrzuca B, ale B pomija A ($A \overleftarrow{\hspace{1cm}} B$).

Posługując się powyższą symboliką oraz przyjmując zasadę, że mały dystans (tj. Typ I) między osobami oznaczamy krótkimi liniami, większy (Typ III, IV, V, VI) nieco dłuższymi, a

duży (tj. Typ II) długimi, możemy sporządzać graficzny obraz stosunków zachodzących w badanej grupie (tzw. socjogram).

Przedstawiony schemat pozwala z łatwością dostrzec osoby cieszące się największą popularnością, jak też jednostki najczęściej odrzucane oraz izolowane. Ułatwia to wzrokowe rozpoznanie pozycji społecznej poszczególnych osób tworzących badaną zbiorowość. W badaniach naukowych stosunkowo rzadko opracowanie wyników ogranicza się tylko do sporządzenia socjogramu. Zazwyczaj wyliczane są liczbowe wskaźniki socjometryczne. Jednak wydaje mi się, że do naszych harcerskich potrzeb taka forma opracowania wyników badania socjometrycznego jest wystarczająca.

Jak już podkreśliłem, metoda socjometryczna znajduje zastosowanie w badaniach małych grup. Tak więc, może być pomocna w poznawaniu stosunków społecznych w drużynie harcerskiej. Wiedza o tym jest w tym względzie jednym z warunków skutecznego oddziaływania wychowawczego instruktora na grupę harcerzy. Informacje omawiające bardziej wyczerpująco posługiwanie się socjometrią można znaleźć w takich opracowaniach, jak: A. Molak, Socjometryczne techniki

badawcze; M. Pilkiewicz, Techniki socjometryczne. Wprowadzenie do badań, Psychologia Wychowania, 1962, nr 4.

Na sam koniec chciałbym przedstawić projekt badania, które może być przeprowadzane w drużynie harcerskiej.

Oto materiały dla każdej osoby biorącej udział w badaniu:

- lista osób biorących udział w badaniu,
- kartki z pytaniami określającymi kryterium socjometryczne.

Przykładowe pytania:

- Z kim chciałbyś przygotować świąteczną zbiórkę drużyny?
- Z kim chciałbyś pójść do kina?
- Z kim chciałbyś mieszkać na bezludnej wyspie? (trzeba wskazać 3 osoby)
- Z kim nie chciałbyś stać na nocnej warcie? (należy wskazać 2 osoby)
- Z kim chciałbyś być w patrolu na grze terenowej? (podaj trzy osoby)
- Wyobraź sobie, że jesteś sam w nocy w ciemnym lesie. Kogo chciałbyś spotkać? (podaj jedną osobę) – przykład pytania projekcyjnego.